

1963

ČÍSLO 112

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

VÝVOJ VELKOTÝNECKÉ ŠKOLY V LETECH 1800—1878

Učitelé a jejich pomocníci

Velkotýneckou školu spravoval na počátku 19. století učitel Ignác Havelka, který se narodil v roce 1772 jako syn učitele ve Velkém Týnci Ignáce Havelky staršího. V roce 1798 převzal Havelka velkotýneckou školu od svého otce a působil zde nepřetržitě až do své smrti 14. srpna 1848. Učitelské schopnosti Havelkovy byly poprvé oceněny udělením titulu „vzorný učitel“ (Musterlehrer) a pak nedlouho před jeho smrtí (v roce 1848), kdy mu byla udělena medaile v uznání za jeho úspěšnou padesátiletou učitelskou činnost.

Havelka vyučoval z počátku sám, avšak rostoucí počet žáků si vynutil výpomocnou učitelskou sílu. Jméno prvního Havelkova učitelského pomocníka se dovidáme k roku 1810, kdy jím byl Leopold Curda. Od tohoto roku pak můžeme předpokládat nepřetržitou řadu pomocníků, i když jejich jména nejsou vždy známa. Po dobu Havelkovy činnosti se na škole vystřídalo ne méně než deset pomocníků, z nichž někteří se zde udrželi poměrně velmi dlouho (František Smolka), jiní třeba jen jeden rok (Voráč, Foukal). Jedním z Havelkových pomocníků byl i jeho syn Ignác Havelka mladší (1822).

Po Havelkově smrti v roce 1848 převzal velkotýneckou školu dosavadní třicetý učitel Maxmilián Kočíř a vedl ji až do své smrti v roce 1882. Kočíř podobně jako Havelka pocházel z učitelské rodiny a jeho syn Otmar vyučoval v letech 1863—1865 na týnecké škole jako pomocník. Za svou více než padesátiletou činnost (učil od roku 1821) byl Kočíř 26. května 1872 vyznamenán záslužným křížem s korunou.

Kočíř jistě ještě více než Havelka potřeboval pomocníka, který by mu pomohl zvládnout tak velké množství školních dětí, jichž bylo například ve školním roce 1863—1864 celkem 419. Právě v tomto roce byl Kočířovým pomocníkem jeho syn Otmar, který zde působil až do roku 1865. Nástupcem Otmara Kočíře byl pravděpodobně podučitel Karel Rušar, který však pro nemoc musel v listopadu 1869 školu opustit a velmi brzy nato zemřel. Na Rušarovo místo přeložený velkobystřický podučitel František Kobližek zde byl ponechán až do skončení konkursu, který byl vyhlášen 28. ledna 1870. Místo bylo obsazeno až v říjnu 1870 a podučitelem ve Velkém Týnci byl jmenován Karel Šmelík s ročním platem 360 zl. Ve Velkém Týnci působil Šmelík až do 11. září 1873, kdy odešel na školu do Olšan, kam byl ustanoven na místo učitele.

Prozatímní výpomocí na škole ve Velkém Týnci byl od září 1873 pověřen Jan Kubíček, podučitel ve Velké Bystřici, který zde měl učit až do nového obsazení podučitelského místa. Na konkurs vyhlášený 17. září 1873, se již 13. listopadu 1873 přihlásil holický podučitel Josef Spáčil. Jeho žádost byla kladně vyřízena, a na místo podučitele nastoupil 1. prosince 1873 s platem 360 zl. a přídavkem 50 zl. od obce. Podučitel Spáčil zůstal však na velkotýnecké škole pouze do konce školního roku 1873—1874, poněvadž od září 1874 nastoupil jako učitel na nově otevřené škole v Čechovicích.

Stejně krátkou dobu zde působil i Spáčilův nástupce učitelský čekatel Antonín Pecha, který již v září 1875 byl přeložen na školu do Dubu. Velmi krátce byl zde podučitelem i Tomáš Žíla, ze školských služeb propuštěný v červenci 1876. Z uchazečů, kteří se v konkursu na toto uvolněné místo přihlásili, vybrala okresní školská rada Filipa Buriánka a svým přípisem ze 17. srpna 1876 ho jmenovala podučitelem ve Velkém Týnci, kde Buriánek vyučoval až do svého odchodu v roce 1880.

Příjmy učitelů

Příjmy velkotýneckého učitele byly v podstatě trojího druhu: v penězích se platilo školné (plat za každého žáka), část příjmů byla v naturáliích či penězích a

konečně jisté požitky plynuly učitelům i z pozemků, které mu byly propůjčeny k užívání. Výše školného, které se vybíralo na počátku 19. století, byla stanovena školskou komisí krajského úřadu již v roce 1788; podle tohoto nařízení byli rodiče školních dětí povinni odvádět za žáka 2—3 kr. týdně po 42 týdnů v roce, chudí byli od placení školného osvobozeni.¹ Nejpodrobnější rozpis učitelových příjmů byl podán ve školské fazi z roku 1788, v níž velkotýnecký učitel Ignác Havelka starší uváděl následující příjmy: ve škole je 194 dětí, z toho 59 chudých a tudíž neplatících; školné za zbývajících 135 dětí bylo vybráno takto: 90 dětí po 2 kr. = 126 zl., 45 dětí po 3 kr. = 94 zl. 30 kr. Roční příjem ze školného byl tedy celkem 220 zl. 30 kr. Příjem z kostela (varhanické práce, z nadací, za koledu) obnášel 26 zl. 48 kr., od obcí 7 zl. 40 kr. a ze štóly 13 zl., celkem 47 zl. 28 kr. Obilní desátek, přepočtený na peníze, vynesl 1 zl. 30 kr., desátek ve snopech i penězích pak 13 zl. 26 kr. K těmto příjmům patřil ještě tak zvaný školní chléb (dítě sedláka 2 bochníky ročně, dítě zahradníka 1); poněvadž v tomto roce dostal učitel celkem 110 bochníků po 6 kr., činil tento příjem 13 zl. Do naturálních dávek je třeba ještě započítat i deputátní dříví, kterého od vrchností dostával učitel pro sebe i pro školu celkem 16 sáhů. Poslední část učitelových příjmů byla louka, oceněná na 50 zl., z níž byl roční výnos odhadnut částkou 2 zl. a z půl jitra pole (v ceně 75 zl. za jitro) s ročním výnosem 3 zl. Celkový příjem velkotýneckého učitele v roce 1788 činil tedy 300 zl. 53 kr.²

Stav příjmů, uvedený k roku 1788, byl pravděpodobně obdobný i na počátku 19. století, při čemž je ovšem nutno vzít v úvahu výchyly, způsobené počtem žáků. Tak v roce 1803 celkový roční příjem učitele v částce 320 zl. 40 kr. se skládal z 220 zl. školného, z pravidelných příjmů 61 zl. 40 kr. a nepravidelných příjmů 39 zl.³ Rovněž školní faze, podávající souhrn učitelových příjmů za rok 1807, dělila jeho požitky na pravidelné a nepravidelné. Při počtu 137 žáků vykázal učitel své příjmy takto:

neměnný příjem:

za hudbu v kostele	1 zl. 58 kr.
za koledu	21 zl. 42 kr.
od obcí	7 zl. 40 kr.
bezplatný byt oceněn	16 zl.
desátek: 5 měřic žita	20 zl.
desátek: 7 měřic ovsa	14 zl.
desátek přeměněný na peníze	2 zl. 11 kr.
průměrný výnos z 1 a 4 osmin měřice	9 zl. 30 kr.
	93 zl. 1 kr.

proměnný příjem:

školní plat	129 zl.
školní chléb	27 zl.
ze štóly průměrně	14 zl. 20 kr.
	170 zl. 20 kr.

Celkový roční příjem v roce 1807 vykázal tedy velkotýnecký učitel částkou 263 zl. 21 kr.⁴

Ze všech tří uvedených případů je zřejmé, že učitelovy příjmy nebyly vždy stejné. Jejich kolísání bylo ovlivněno především počtem žáků, poněvadž školné a školní chléb tvořily obvykle největší položku v sumáři učitelových příjmů. Průměrný roční plat učitele ve Velkém Týnci byl kolem 300 zl., jak to dokazuje i výkaz, v němž učitel Havelka 10. dubna 1825 podával výčet školních příjmů od jednotlivých obcí podle šestiletého průměru za léta 1819—1824 (průměr činil 300 zl. 6 kr. ročně).⁵

K předchozímu je nutno podotknout, že uvedené příjmy se týkaly pouze nadučitele a nikoliv jeho pomocníka, který byl více méně v postavení učitelova za-

městnance. O tom svědčí i Havelkova zpráva kapitule z 11. ledna 1816, v níž sděloval, že ze svého příjmu 221 zl. 23 kr. je nucen si vydržovat pomocníka.⁶ O něco přesnější informaci nám podává Havelkova zpráva z roku 1817, ve které označoval, že jeho pomocník Alois Opelák nedostává od obce ani od vrchnosti nic, takže učitel mu poskytuje sám ze svého stravu a na hotovosti 20 zl. ročně.⁷ Ještě v roce 1825 žádal Havelka kapitulu o příspěvek na svého pomocníka, kterého vydržoval sám, což prý ho stojí minimálně 80 zl. a na hotovosti 30 zl.⁸ Přestože bylo již v roce 1788 nařízeno, aby učitelským pomocníkům byl plat upraven na 70 zl., setkáváme se ještě v roce 1847, kdy na velkotýnecké škole byli dva pomocníci, s tím, že jeden z nich dostával 50 zl. a druhý 30 zl.⁹

Podle nařízení měl představený obce vybírat školné a od něho si pak měl učitel peníze vyzvednout. Častá však byla i taková praxe, že učitel si školné vybíral sám, upomínal liknavé plátce a vymáhal nedoplatky, což se mnohdy neobešlo bez sporů, z nichž největší vznikl poté, když dvorská komise svým nařízením z 21. srpna 1824 přikázala, že školné musí být napříště placeno pouze ve stříbrné měně (CM). Proti tomu se všechny příškolené obce postavily a Velký Týnec, Krčmaň a Vsisko v tomto odporu setrvaly i když ostatní obce školního obvodu se již rozkazu podrobily. Vrchnostenský úřad nařídil, aby rodiče školních dětí z těchto obcí byli potrestáni vězením, avšak představení obcí určovali k tomuto tresty všechny bez rozdílu. Sledovali tím odklad placení, kterým by učitel nakonec byl přinucen přijímat školné i v znehodnocené měně. Že představení obcí skutečně tento cíl sledovali vyplývá i z dopisu, odeslaného Havelkou dne 26. ledna 1826 vrchnostenskému úřadu, v němž prosil o urychlené vyřešení tohoto sporu, protože od jeho počátku uplynulo více než 15 měsíců a byl nucen se zadlužit.¹⁰ I když nakonec obce byly přinuceny platit učiteli v předepsané měně, setkáváme se pak stále se stížnostmi na opožděné placení i nedbalé posílání dětí do školy.

Rok 1848 neměl na příjmy učitelů zásadní vliv; koleda byla snížena na 15 zl. 20 kr. a desátek vykoupen za roční rentu 29 zl. 53 kr. CM, zatím co školní plat byl zvýšen: pololáník platil za jedno dítě měsíčně 21 kr. a odváděl dva pecny chleba nebo čtvrt měřice rži, chalupníci a podruzi platili po 14 kr. a dávali jeden pecen nebo 1/8 měřice rži.¹¹ Tento stav trval až do vydání školského zákona z 2. března 1870; školní plat byl podle § 50 tohoto zákona odstupňován podle poměrů obce a měl činit 12, 8 nebo 4 kr. týdně za každé dítě. Místní školní rada, která se v roce 1870 ve Velkém Týnci ustavila, rozhodla, že ve velkotýneckém školním obvodu se bude platit za každé dítě 8 kr., ovšem nikoliv 42 týdnů v roce, nýbrž po 48 týdnů za rok. Od 1. ledna 1871 bylo také nově upraveno služné učitelům, takže nadučitel Kočíř měl plat stanoven na 660 zl. a podučitel Šmelík na 360 zl. ročně.

Velkou úlevu učitelům přineslo nařízení, podle něhož od počátku roku 1872 si každý učitel své služné vyzvedával u berního úřadu a nebyl nucen se doprošovat odměny za svou práci. Nejlépe to dokumentuje citát z velkotýnecké školní kroniky, v níž učitel Kočíř toto nařízení komentoval těmito slovy: „Ó jak zajásalo, až dosud pod těžkým jařmem libovolného odvádění školního služného od mnohého představeného obce nůzi a rozličných svízlů trpící veškeré učitelstvo národních škol!“¹²

Školní obvod

Školní obvod, z něhož docházely děti do školy ve Velkém Týnci byl původně shodný s hranicemi velkotýnecké farnosti a zaujímal tedy obce Velký Týnec, Čechovice, Hostkovice, Krčmaň, Vsisko a Grygov. Tento poměrně velký obvod byl také příčinou značného počtu dětí, které školu navštěvovaly (až 419 ve školním roce 1863/64) a je tedy pochopitelné, že bylo voláno po zřízení třetí třídy. Její realizace však narážela na četné překážky, a proto některé školní obce, nechtějíce dále čekat, se usnesly na vyškolení z velkotýneckého školního obvodu a na zřízení vlastní školy.

Jako první vystoupila s touto žádostí krčmaňská obec. Její požadavek, projednávaný v komisionálním řízení 16. 8. 1870, byl vyřízen kladně, a tak již 1. 10. 1870 oznámila okresní školní rada místní školní radě ve Velkém Týnci, že žádosti Krčmaňských bylo vyhověno. Krčmaň byla tedy osvobozena od všech příspěvků k velkotýnecké škole až na dávku 80 zl. rak. čísla a $4\frac{3}{4}$ mír rži, která měla být odváděna učiteli Kočířovi po dobu jeho působení.¹⁴ Děti z Krčmaně však velkotýneckou školu navštěvovaly ještě rok, než byla dokončena stavba školní budovy. Svým přípisem ze 7. 10. 1871 pak okresní školní rada podle svého dřívějšího rozhodnutí propustila školní mládež krčmaňskou, která začátkem školního roku 1871/72 začala chodit do nově otevřené školy.

Příkladu Krčmaně následovala hned příštího roku obec Grygov, která v září 1872 rovněž požádala o vyškolení z Velkého Týnce a současně podala žádost o povolení zřídit si vlastní školu. Jednání proběhlo velmi rychle, neboť již 21. 10. 1872 dala k vyškolení svůj souhlas i zemská školní rada. Jako poslední požádaly o vyškolení obce Čechovice a Hostkovice, které se dohodly na tom, že společně zřídí pro děti z obou vesnic školu v Čechovicích; svůj souhlas dala zemská školní rada 28. 7. 1873 a povolila i vystavění samotné školní budovy. Děti z Grygova i z Čechovic a Hostkovic navštěvovaly velkotýneckou školu ještě do konce školního roku 1873/74 a pak přešly do samostatných škol.

Od školního roku 1874/75 se pak školní obvod velkotýnecké školy stabilizoval a zaujímal pouze obce Velký Týnec a Vsisko. Počet dětí, který v důsledku vyškolení většiny obcí silně poklesl, brzy počal opět stoupat a vynutil si zřízení další třídy a současně i postavení nové školní budovy.

¹ Sar Olomouc, ŘKSO, kart. 87, sign. 12/8.

² V orig. fasi uveden součet 299 zl. 6 $\frac{1}{2}$ kr. — Sar Olomouc, ŘKSO, kart. 87, sign. 12/8.

³ Sar Olomouc, SPKO, kart. 7, sign. G 4.

⁴ Tamtéž.

⁵ Sar Olomouc, ŘKSO, kart. 87, sign. 12/8.

⁶ Sar Olomouc, SPKO, kart. 213, sign. 73/2.

⁷ Sar Olomouc, SPKO, kart. 7, sign. G 4.

⁸ Sar, Olomouc, ŘKSO, kart. 87, sign. 12/8.

⁹ Sar Olomouc, ACO, č. 263.

¹⁰ Sar Olomouc, ŘKSO, kart. 7, sign. G 4.

¹¹ Oar Olomouc, NŠ V. Týnec, kronika I, fol. 4v.

¹² Tamtéž, fol. 7v.

¹³ Sar Olomouc, ACO, č. 263.

¹⁴ Oar Olomouc, NŠ V. Týnec, jedn. protokol k 1. 10. 1870.

Jaroslav Mezník:

TESTAMENT ŘEHOŘE MOLERA

(Věnováno profesoru Václavu Nešporovi k osmdesátým narozeninám.)

Molerové patřili k nejbohatším a nejvýznamnějším olomouckým měšťanským rodům v 15. století. Nejstarší známý člen, Mikuláš Moler, založil moc rodu: ačkoliv ještě roku 1409 byl soukenickým mistrem, získal během svého života značné bohatství a v dvacátých letech zasedal v městské radě. Jeho syn Řehoř Moler patřil již mezi nejváženější měšťany své doby; ukazuje to i skutečnost, že jeho manželka byla dcerou Hanuše Weigla, příslušníka jednoho z nejpřednějších olomouckých měšťanů první poloviny 15. století. Do rady se Řehoř Moler dostal ještě koncem čtyřicátých let, v padesátých a šedesátých letech býval často jedním ze čtyř konšelů, kteří se střídali v úřadě purkmistra. Do městské rady pronikl i příslušník třetí generace rodu, Bernard Moler, který byl konšelem roku 1484.¹

Ze všech pramenů, které se týkají Molerovy rodiny, je nepochybně nejzajímavější testament Řehoře Molera z roku 1466, který se zachoval v krásném kodexu, založeném kolem roku 1430 Václavem z Jihlavy.² Tento testament zaslouží pozornosti hlavně ze dvou důvodů. Především nás musí zaujmout část jeho obsahu, totiž výčet Řehořova majetku. Z testamentů z 16. století získáváme skutečně velmi jasný obraz o měšťanských majetcích. U testamentů ze století 14. a 15. není situace tak příznivá. Obsahují většinou jen výčet nemovitých majetků (bez udání jejich ceny), movitosti jsou uváděny souborně (samozřejmě také bez udání ceny), podrobněji bývají rozepsány jen částky, které měšťan půjčil nebo měl zapůjčeny. Molerův testament není také příliš výmluvný, ale něco o skladbě majetku bohatého kupce přece jen řekne. Dozvídáme se, že Molerovi patřily dosti velké majenky na venkově, a to ve vsích Číhovicích, Služínu, Dubanech a Skaličce, přičemž cena těchto majetků činila 765½ zlatých, 20 širokých grošů a 70 hřiven; cena suken a jiného zboží, které měl ve sklepě, byla odhadnuta na 500 zlatých, dluhy (to jest peníze, které mu dlužili jeho zákazníci) na 400 zlatých, sladovní na 100 zlatých. Chybí bližší údaje o ceně domu, domovního zařízení a klenotů, jakož i penězích v hotovosti.

Proč jsou tyto údaje významné? Při hodnocení zámožnosti středověkých měšťanů se velmi často opíráme o data, která nám poskytují prameny berního charakteru. Podkladem pro vybírání městské berně (lózunky) však bývávaly většinou jen majetky nemovité; velikost majetku movitého z nich tedy nepoznáme. Musí nás tedy zajímat, jak podstatnou část majetků středověkého měšťana tvořily v určité době a v určitých typech měst právě movité majetky, které v pramenech berních zachyceny nejsou. Testament Řehoře Molera poskytuje k tomu alespoň některé podklady. Cena movitostí, které jsou v něm ohodnoceny, činí 1000 zlatých, majetky na venkově přibližně 900 zlatých. Je obtížné určit cenu domu na straně jedné a zbylých movitostí na straně druhé, avšak v každém případě docházíme při střízlivých odhadech k závěru, že u Řehoře Molera byla cena movitostí přibližně stejně velká jako cena nemovitostí. To ovšem znamená, že tam, kde vycházíme pouze z nemovitých majetků, utíká nám dosti podstatná část celého majetku, přičemž musíme počítat s tím, že u jednotlivých měšťanů byl poměr mezi cenou nemovitých a movitých majetků různý, a že nemovitý majetek mohl být navíc zatížen dluhy. Tyto skutečnosti nás téměř vedou k tvrzení, že hodnocení velikosti majetků měšťanů středověkých měst podle pramenů berní povahy, které zachycují jen nemovitosti, zkresluje skutečnost. Na štěstí je toto tvrzení poněkud hyperkritické. Provádíme-li širše založené studium (to jest neopíráme-li se pouze o několik málo pramenů, nebo dokonce o pramen jeden), nemůžeme se dopustit příliš velkých omylů: ten, kdo získal velké majetky movité, většinou je později ukládal v nemovitostech; mimoto pro společenské postavení měšťana ve městě, o které nám většinou jde, měly nemovitosti nepochybně větší význam než majetky movité. Avšak musíme si být stále vědomi, že vedle nemovitých majetků existovaly také movitosti, že nemovité majetky mohly být zadluženy, že prostě nesmíme jen na základě údaje o ceně nemovitostí vynášet příliš určité soudy, zdánlivě přesné a ve skutečnosti bezcenné. A nesmíme zapomínat ani na rozdíly, které existovaly mezi jednotlivými městy. Bohatí měšťané brněnští a znojemští ukládali rádi své zisky do vinic, proto vlastnictví nemovitostí hraje u nich větší úlohu než u Olomouce a Jihlavy, v jejichž okolí vinice neexistovaly.

Dosud jsme se zabývali úvahami, které vyplynuly z věcného obsahu testamentu Řehoře Molera. Pozornosti zaslouží však i něco, co spíše náleží k jeho formě. Testament byl totiž sepsán — česky! To je věc skutečně překvapující. V 15. století byla většina obyvatel Olomouce nepochybně německá a v městské radě měli zasedat jen Němci.³ Z 800 zápisů, které napočteme v kodexu Václava z Jihlavy, do něhož byl vepsán náš testament, je 311 latinských, 483 německých a jen šest českých.⁴ Řehoř Moler patřil k nejvýznamnějším olomouckým patricijům, byl dlouholetým členem městské rady, v zápisech mívá jeho jméno jednoznačně německy

tvar — Gregor Moler. Jak je možné, že jeho testament je český? Nalezli bychom snadné vysvětlení, kdyby byl testament vyhotoven z jakýchkoli důvodů mimo Olomouc, například u některého z českých zákazníků Molerových na venkově. Avšak není tomu tak; testament sepsal olomoucký městský písař v přítomnosti několika příslušníků vládnoucí městské vrstvy. Nezbyvá, než předpokládat, že styk s českým prostředím na venkovských statcích a s českými šlechtici, s nimiž obchodoval, na Řehoře Molera zapůsobil natolik, že mu byla nakonec čeština bližší než němčina. Toto vysvětlení, podle mého mínění jediné možné, není jen dokladem o počestování některých patriciů v našich městech během 14. a 15. století a nepřináší jen zajímavý poznatek pro dějiny olomouckého měšťanstva v 15. století, ale může být také podkladem k úvaze o metodických otázkách výzkumu národnostních poměrů v našich městech.

Při takovém výzkumu se většina badatelů opírá o filologický rozbor jmen: rozlišujeme jména česká, německá a neurčitelná. Případ Řehoře Molera nabádá k opatrnosti. Nebýt jeho testamentu, nezbylo by nám nikdy než zařadit jej mezi Němce: měl německé jméno i příjmení, byl příslušník vládnoucí vrstvy ve městě většinou německém. A přesto jde o osobu, kterou národnostně nelze tak zcela jednoznačně zařadit. Znamená to, že statistické rozbory jmen nemohou vést k žádnému přijatelnému závěru o národnostním složení toho či onoho města? I tento závěr by byl přehnaný. Statistický rozbor jmen nám dá, jak to pěkně vyjádřil B. Mendl, alespoň „jakési pomezí představy“ o národnostním složení obyvatelstva. Tam, kde existuje velká převaha českých jmen, jde nepochybně o prostředí většinou české, tam, kde naopak zdatelně převažují jména německá, nebudeme pochybovat o tom, že větší část tvořili Němci. Avšak chyby bychom se dopouštěli, kdybychom chtěli něco určitého soudit z drobných rozdílů mezi výsledky v různých městech či různých dobách. A velmi pochybné je ze jmen automaticky odvozovat národnost u jednotlivců. Jméno se i ve středověku nemuselo u jedné rodiny změnit po několik generací, národnost však byla faktorem podléhajícím zvrátům. Původem český přistěhovalý měšťan se mohl brzy přizpůsobit v Olomouci převládajícím německým měšťanům, na německého měšťana — jak ukazuje případ Řehoře Molera — mohl mít vliv styk s českou šlechtou a venkovským lidem. Neřvrdím ovšem, že jméno měšťana vůbec nemůže být podkladem pro vyslovení domněnky o jeho národnosti; avšak slůvka „možná“ či „pravděpodobně“ jsou neoddělitelnou součástí takového soudu, zvláště tam, kde se o jiné podklady opírat nemůžeme.

¹ Údaje o Molerech jsou excerpovány z nedocenitelných rozpisů olomouckých městských knih, které byly pořizeny V. NEŠPORNEM a které jsou uloženy v olomouckém městském archivu; o členství Molerů v radě viz H. KUX, Verwaltungsgeschichte der Stadt Olmütz, Olomouc 1942, str. 192—196.

² Městský archiv v Olomouci, rkp. 1540 fol. 195 b.

³ V. NEŠPOR, Dějiny Olomouce, Brno 1936, str. 90.

⁴ H. KUX, Verwaltungsgeschichte, str. 240.

⁵ ČČH 44/1938, str. 422.

DAS TESTAMENT GREGOR MOLERS

Der Verfasser benützt das Testament des einflußreichen und wohlhabenden Olmützer Ratsbürgers Gregor Moler aus dem Jahre 1466 als Grundlage einiger Erwägungen über die Struktur des Vermögens und die Nationalität der Bürger im Mittelalter. Das Beispiel des Testaments von Gregor Moler zeigt, daß wir das Gewicht des mobiliären Vermögens nicht unterschätzen dürfen: Gregor Molers mobiliäres Vermögen hatte ungefähr denselben Wert wie sein immobiliäres Vermögen. Die Tatsache, daß dieses Testament tschechisch geschrieben wurde, beweist, daß der bloße Name nicht als sicherer Beweis für die Bestimmung der Nationalität einzelner Personen genügt.

NÁŠ KRAJ NA ITALSKÉ MAPĚ Z 16. STOLETÍ

Ve Florencii v Palazzo Vecchio (radnice) je jeden sál obstavený vysokými renesančními skříněmi, jejichž dveře zdobí malované mapy jednotlivých oblastí tehdy známého světa. Podle nápisu byly zhotoveny pro toskánského vévodu Františka Medičejského roku 1577, jejich předlohy vytvořil však o něco dříve známý kartograf Egnazio Danti. Území ČSSR se tu pochopitelně octlo na mapě označené Germanie, spolu s částí Polska, Maďarska a Jugoslávie.

Je zde zachycen také náš kraj. Italský zeměpisec neměl zřejmě o něm přímých poznatků, a tak nepřekvapuje, že se zde setkáváme s řadou nepřesností a omylů. Morava protéká Moravskou branou, leží na ní nejen Vyškov a Olomouc, ale i Lipník, nedaleko od něho na západ je v horách Šternberk. Na sever od Lipníka se vlévá zleva do Moravy přítok, asi Bečva, při níž je Kroměříž a Jičín. Odra pramení na úrovni jižně od Olomouce za horským pásmem, které ohraničuje Moravskou bránu z jihovýchodu. Nedaleko pramene leží na ní Oderberg, o něco jižněji na jejím pravém přítoku Frýdek. Severněji je na dalším pravém přítoku Odry Jablunkov (východně od něho Tatri Montes), dále Těšín a těsně při soutoku s Odrou Ostrava. V rovině na západ odsud je umístěna Opava.

Zajímavý je pravopis místopisných názvů: Opava, Ostrava, Tljesschin (= Těšín, l v italštině změkčuje), Jablonkov, Itizina (= Jičín) Kremzir, Sternberg, Lipnick, Olmunc, Biskov (= Vyškov), Oderberg, Frideck. Většinou tedy odpovídají českému znění, jako ostatně řada dalších zeměpisných (zvláště místopisných) názvů z našeho území. To znamená, že byly tehdy v této podobě obecně rozšířeny a s nimi i povědomí o českém osídlení. A to je nejcennější poznatek z této mapy, která se v tomto ohledu příznivě liší od téměř současné mapy P. Fabricia (1569). V geografické přesnosti a v bohatství údajů ovšem obě mapy neobstojí ve srovnání s pozdější mapou Moravy J. A. Komenského z roku 1627, která vychází z podrobných přímých znalostí a z kartografického hlediska předběhla daleko svou dobu (o mapách Fabricia a Komenského viz př. J. KRUMPHOLC, Záhorská kronika IX/3 březen 1927, str. 68—71. Katalog výstavy „Komenského mapa Moravy“ se studii doc. dr. K. KUCHARĚ; dr. Ladislav ZAPLETAL: Komenského mapa Moravy; obě poslední publikace vydalo museum J. A. Komenského v Přerově, 1963).

Dantiho mapa se pro naše území neopírá o přímé poznatky, naproti tomu se na ní setkáváme s běžnými projevy humanistické učenosti, která přenášela do své doby údaje starověkých spisovatelů. Tak je zde vedle názvu Bohemia též označení Marcomanni; vedle Ungarie se vyskytují též obě Pannonie.

Závěrem ještě několik slov o tvůrci mapy. Egnazio Danti, narozený v dubnu 1536, byl členem dominikánského řádu, což byla v jeho době obvyklá a vlastně jediná cesta k vědecké práci. Proslul jako zeměpisec-kartograf, matematik a architekt. Od roku 1562 působil ve Florencii, od r. 1571 tu přednášel matematiku na Studiu (= vysoké škole), které založil Kosimo Medičejský. Od 1576 přednášel na universitě v Boloni, z následujících let jsou kartografické práce v Perugi. Roku 1580 jej Řehoř XIII. jmenoval papežským kartografem; byl rovněž členem komise, která uskutečnila známou gregoriánskou reformu kalendáře.¹ Pro papeže navrhl a řídil provedení map malovaných přímo na stěnách tzv. Galleria delle carte geografiche ve Vatikáně (dnes součást Vatikánského muzea). Roku 1583 se stal biskupem ve Velletri a 19. října 1586 tam zemřel.

¹ Poznámka: Recenzent článku prom. geogr. František NOVÁK (katedra geografie University Palackého) upozorňuje na některé zvláštnosti Dantiho zobrazování: Danti zobrazoval méně známé krajiny znakem neprůchodnosti (hory a velké množství tmavých odstínů) i když tato vyjádření nesouhlasí se skutečností. [Alpy jsou vyznačeny jako relativně nízké, naproti tomu Lubušská země = Nová Marka je při nejmenším vyznačena stejně vysoká jako Alpy.]

Antonín Schindler:

POSITIV OLOMOUCKÉHO VARHANĚRE A. G. SCHACKA Z R. 1716

Roku 1709 vyhořela velká část vnitřního města Olomouce (podle kroniky asi 350 domů). Vyhořel také kostel sv. Mořice, jeho oltáře i celé vnitřní zařízení. Je pochopitelné, že požár zničil i varhany.

První varhany po požáru postavil ve formě positivu r. 1716 olom. varhanář Anton Georg SCHACK (bürgerlicher Orgelmacher). Jak se dovídáme z účtů a potvrzení ve farním archivu sv. Mořice v Olomouci (FAM), měl jmenovaný svou dílnu v domě „U červeného jelena“ v České ulici (dnes ul. 8. května) čis. 1, jehož byl od r. 1716 majitelem.¹ Tento dům získal jednak sňatkem s Rosinou Kremserovou (dcerou Georga Kremsera, Mesolanenmacher), jednak zaplacením zbývajících dluhu na domě ve výši 110 zl. Podrobný životopis a zhodnocení díla A. G. Schacka zveřejním v chystané práci „Olomoučtí varhanáři a zvonáři“. Znění dvou listin zachovaných ve FAM je následující:

Das Endes unterschriebener mit dem Wohledlen hoch undt wohlweisen Herrn Ferdinando Jacobo Bischof von Ehrenberg Kircheninspectore bey St. Mauritz vor ein Neues stehendes Positiv zu St. Mauritz accordiert habe pro 160 Fr darauf habe empfangen 50 Fr der übrige Rest 110 Fr darzu auch vor Reparierung des kleinen Positivs 10 Fr komt auf das Haus bey dem Roten Hirschen in der Böhmergasse, auf die versessene Gülden zu defalzieren bescheinige hiermit. Datum Ollmütz den 19. Martz 1716. Item vor Reparierung des Schkatel (?) — positivs 10 Fr empfangen.

(FAM — účty, Schackův rukopis.)

Anton G. Schack
bürgerl. Orgelmacher.

Das Herr Antoni Georg Schack Bürgerlicher Orgelmacher wegen des stehenden neuen Positivs so er zu St. Mauritz verkauft, die gedachte Kirche St. Mauritz ihm hundert undt zehn Gulden annach schuldig verblieben, weliches aber die Kirche an das vorsteres — gülden auf seynen Schwiegervaters Georg Krembsers Haus an weliches sie zu vordern hat, an wissen thut, so er ihm auch gerichtlich verschreiben lassen kan. Ollmütz den 3. August Ao. 1716.

id est 110 Fr

(FAM — účty.)

Ferd. Jacob Bischof v E.
obgedachter Kirchen Inspector.

Positiv stojí dnes na evangelijní straně v kostele sv. Mořice v Olomouci vedle oltáře Bolestné P. Marie. Zda zde původně stál je sporné proto, že v těchto místech je zazděný portál. Positiv má následující dispoici:

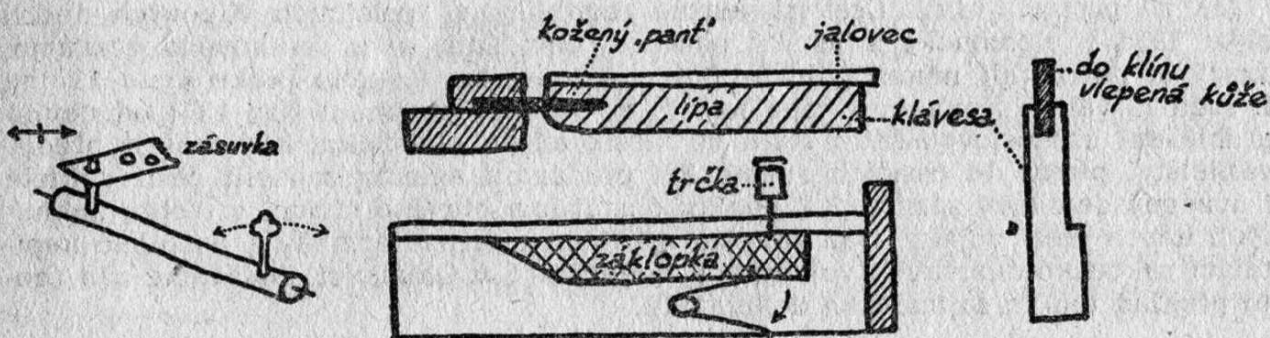
1. Flaut maj. 8' dřevo	4. Superoctava 2' kov
2. Flaut min. 4' dřevo	5. Quinta 1 1/3' kov
3. Principal 4' kov	6. Mixtura 1' kov

Jména rejstříků a jejich stopová výška jsou napsaná brkem na pergamenu hnědým inkoustem a přilepena pod každý rejstřík. Protože štítky jsou již značně poškozené, obnovil jsem je a staré po odnětí uložil ve FAM.

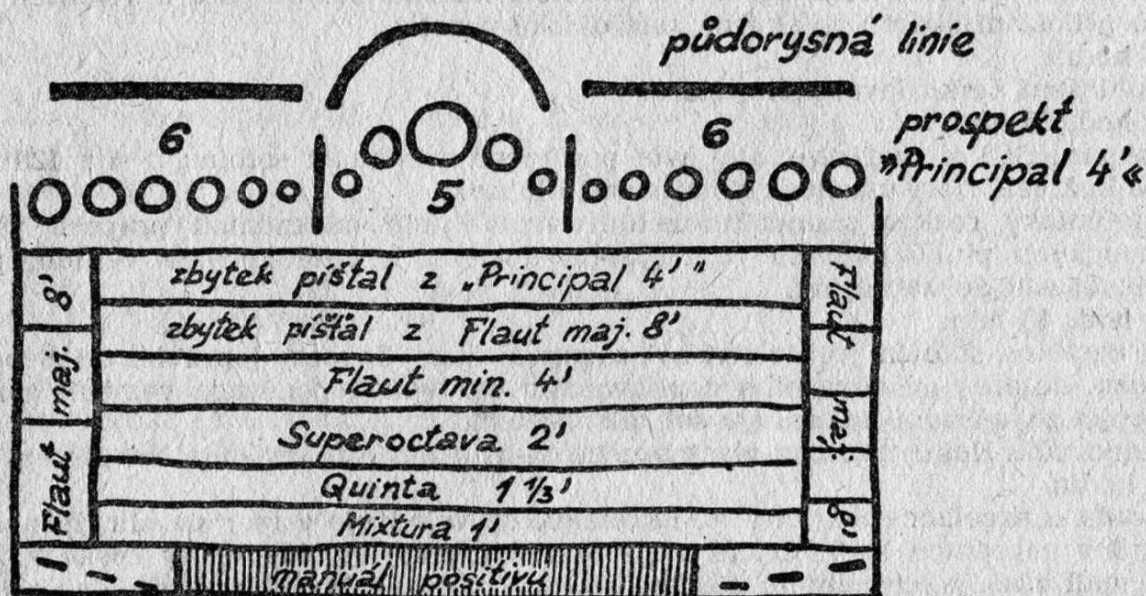
Technické údaje:

Skříň positivu je 270 cm vysoká, 120 cm široká a 87 cm hluboká. Délka manuálu je 68 cm. Od země jest manuál vzdálen 110 cm. Pedál positiv nemá a nikdy neměl (ani jako přivěšený — angehängtes Pedal). Celotónové manuálové klávesnice (bílé) jsou z lipového dřeva a mají na horních plochách nalepené 3 mm silné deštičky z leštěného jalovce (*Juniperus communis* L.). Délka celotónové klávesy je 120 mm, viditelná část 110 mm, šířka klávesy je 20 mm a síla 17 mm. Půltónové klávesy (černé) jsou 62 mm dlouhé, 11 mm široké a 23 mm silné — všechny z ebenového dřeva. Celkový počet kláves je 45 ks obsahující rozsah CFDGEA — c³. Positiv má 270 píšťal. Soustava nástroje je zásuvková. Zvláštnost

tvorí jednak mechanismus k zapínání rejstříků, který na rozdíl od tehdy běžného způsobu vytahování a zasouvání táhla (manubria) zapíná rejstříky páčením, (obr. 1.), jednak vlastní mechanismus manuálu (obr. 2.).

Prospekt nástroje tvoří 17 píšťal rejstříku „Principal 4“ rozdělených do tří polí. Seskupení píšťal jednotlivých rejstříků je následující:

Mixtura 1' je jednořadová a nerepetuje. Na prospektových píšťalách dokazuje až 5 cm široký prstenec, že positiv, který původně ladil vysoko, byl později přeladěn do nižšího ladění. (Dnešní ladění přibl. 442 Hz). Pod jedinou (nedělenou) vzdušnicí (je z dubového dřeva) je v normálním seskupení jeden čerpací klínový měch a nad ním měch zásobovací, ze kterého vede kondukt (kanál) do vzduchové komory. Čerpání vzduchu bylo ruční — pákové (jeden kalkant). V r. 1959 byl připojen ventilátor o výkonu 0,2 HP (provedla fa. ČHN — Továrna na varhany n. p. Krnov).

Po akustické stránce je positiv cenný svou zvukovou mohutností v plenu a lahodností barev (timbre) jednotlivých rejstříků. Volené místo v prostoru je vhodné, neboť positiv stačí po zvukové stránce krýt celý prostor chrámu. Estetickou stránku nástroje doplňují nádherné řezby kolem prospektu — dílo neznámého řezbáře (snad J. Sturmera — byl Schackovým sousedem — vlastnil od r. 1712 dům v České ulici č. 3.).²

¹ W. MÜLLER: Geschichte d. Hauptst. Olmütz str. 471 č. 524.

² W. MÜLLER: Geschichte d. Hauptst. Olmütz str. 471 č. 523.

OLOMOUCKÁ POSÁDKA V DOBĚ VZNIKU ČSR

Jak se projevil vznik Československé republiky v posledních říjnových dnech roku 1918 v olomoucké vojenské posádce, dovídáme se z deníkového záznamu, který si pořizovali němečtí důstojníci c. k. zeměbranceckého pluku číslo 13 (za I. světové války přejmenovaného na „K. k. Schützenregiment Nro 13“) od chvíle prohlášení československého státu ve městě až do okamžiku, kdy museli předat velitelství pluku do českých rukou. Při předávání agendy zabavili čeští velitelé i uvedený deníkový záznam.¹ Z deníku dostáváme obraz o situaci v těchto pohyblivých dnech mezi vojáky, o naprostém rozkladu císařské armády a postupné kapitulaci rakousko-uherských vojenských hodnostářů v Olomouci. Podáváme zde proto překlad tohoto zajímavého dokumentu.

29. října 1918.

8 hodin dopoledne

Excelence Grallert koná poradou s velitelem náhradního praporu a s veliteli setnin o přikázání skupin vojáků na zemědělské práce.

10 hodin

Prohlášení československého státu.

10 hod. 25 min.

Nadporučík Voit nařizuje, aby byla postavena asistenční setnina o síle 120 mužů, jejímž velitelem ustanovuje hejtmana Klausala.

Telefonický rozkaz staničního velitelství: Velitelé náhradních praporů všech olomouckých pluků mají se ve 12 hodin dostavit k posádkovému veliteli, jeho excelenci von Schreitterovi.

11 hod. 40 min.

Na cestě na staniční velitelství byl zastaven četař Zebesty (správně asi Šebesta — pozn. autora) od okresního doplňovacího velitelství, poněvadž vyměnil rozetu na čepici za národní kokardu a šel tak městem.

Nadporučík Hein² mu tuto vlastnoručně strhl a nařídil, aby muž byl zatčen.

12 hodin

Porada u excelence Schreittera. Excelence se vyjadřuje v tom smyslu, že nošení kokard v národních barvách má být mužstvu trpěno, na důstojníky české národnosti mají však jejich velitelé působit, aby se vzdalovali politických projevů a událostí.

Na prosby, přednesené z řad shromážděných důstojníků, aby jim byly dány případné rozkazy, pokud se týče směrnice, jak v těch kterých případech postupovat, nebyly vydány žádné rozkazy, spíše jenom pokyny.

12 hod. 30 min.

Nadporučík Hein koná poradou s veliteli všech kompanií. Poručík dr. Holub přišel na ni s kokardou na čepici. Když byl za to volán k odpovědnosti projevil jmenovaný důstojník názory, které jsou zcela neslučitelné s hodností c. k. důstojníka. Dr. Holub prohlásil, že čeští důstojníci — a mluví prý jménem všech českých důstojníků, aniž byl k tomu jimi zmocněn — necítili se nikdy rakouskými důstojníky, nýbrž jen do důstojnických uniforem oblečenými civilisty.

Reči poručíka Holuba vyvolaly mezi shromážděnými důstojníky krajní nevoli.

2 hod. odpoledne

Na telefonickou výzvu odebral se zástupce pobočníka poručík Emler na staniční velitelství a obdržel tento ústní rozkaz od nadporučíka Voita: Náhradní prapor 13. pluku nechť co nejrychleji sestaví co nejsilnější asistenční kompanii, které bude velet hejtman v záloze Morávek, české národnosti od 54. pěšího pluku.³

O její postavení a vyzbrojení žádá Národní výbor v Olomouci prostřednictvím

advokáta dr. Smrčky, náčelníka Sokolů. Setnina musí sestávat výhradně z mužstva české národnosti a budou jí velet pouze čeští důstojníci. Setnina musí stát přesně ve 3 hodiny před Národním domem, kde hejtman Morávek se o dalším dorozumí s dr. Smrčkou.

Současně se nařizuje: U kompanie strojních pušek musí být okamžitě připraveny strojní pušky a tyto budou hlídány výhradně mužstvem německé národnosti, a to tak, aby v případě potřeby mohlo být strojních pušek ihned použito. Staničnímu velitelství bylo hlášeno, že jsou k dispozici a připraveny 4 strojní pušky.

2 hod. 30 min.

Službu konající vedoucí šikovatel Hoschka hlásí, že poručík Hruban, který se měl odebrat na střelnici do Kocourovce s cílovači a s ochrannými hlídkami, samovolně mužstvo rozpustil a vojákům české národnosti nařídil, aby se odebrali k Národnímu domu.

3 hod. 30 min.

Tento případ hlásil posádkovému veliteli ústně nadporučík Pallik. Von Schreitter nařídil, aby hlášení podal písemně. Totéž sem hlásí inspekční důstojník kasáren služebním lístkem, stejně hejtman Zapletal a poručík Heger. Hejtman Zapletal⁴ dodává, že české mužstvo, vyzbrojeno karabinami a 25 kusy ostrých patron, v houfech opustilo kasárna.

4 hod. 45 min.

Okamžitě provedené zjištění ukázalo, že poplach s ostrou municí naprosto neodpovídá pravdě.

5 hod. 5 min.

Nadporučík Hein má se okamžitě dostavit k posádkovému veliteli.

5 hod. 45 min.

Poručík Heger uvádí jako svědky jednání poručíka Hrubana: desátníka Kodeřtziho a střelce Vienohradníka.

6 hod.

Telefonní rozhovor s posádkovým velitelstvím. Dr. Fischer dotazuje se z Národního domu, co je s asistenční kompanií, která pod velením hejtmana Morávka měla být ve 3 hodiny u Národního domu. Zde dále není o věci nic známo.

30. října 1918.

8 hod. 30 min.

Velitelé všech vojenských útvarů olomoucké posádky mají poradu s excel. von Schreiterem. Projednávají se povšechné směrnice, jak se dále zařídit.

Rakouští orlí jsou nenápadně s budov ve městě odstraňováni.

Českým důstojníkům a mužstvu nikdo a nic nebrání, aby z čepic odstranili rožety s císařskou iniciálkou. Tímto se jim to povoluje.

Na dotaz poručíka Heina, co má být podniknuto v případě, že by čeští důstojníci a mužstvo odmítli odejít do pole, přichází odpověď, že se nedá nic dělat, přesto jest...

Na tomto místě deníkový záznam končí. V této chvíli byl kronikář poručík Emler zastaven příchodem českého nadporučíka s ozbrojeným doprovodem a pověřením Národního výboru. Velitelství náhradního praporu a celého pluku musel předat nadporučík Hein do českých rukou. Přesný deníkový záznam o chování i výrocích lidí nemohl být již proti těmto použit. Rakousko-uherské panství se v Olomouci definitivně zhroutilo.

¹ Denníkový záznam je napsán v sešitě nadepsaném „Tagesbuchartige Aufzeichnungen über die Ereignisse von 29. X. bis ...“ a je v majetku autora článku.

² Velitel náhradního praporu 13. zeměbranceckého pluku.

³ Hejtman Morávek se brzy na to stal posádkovým velitelem v Olomouci.

⁴ Jde o smutně proslulého hejtmana v záloze Františka Zapletala, Čecha a starostu obce Radvanic u Hranic, který na jaře 1917 dal v Prostějově rozkaz ke střelbě do žen a dětí dělníků tamních konfekčních a strojírenských továren. Velel tehdy asistenční setnině 13. zeměbraneckého pluku, v jejímž čele měl potlačit hladové demonstrace a „zjednat pořádek“. 5 zabitých a množství raněných, to byl výsledek tohoto dubnového masakru. Zapletal byl břichatý čtyřicátník na směšně tenkých a křivých nohou, rozšklebené tváře a svým založením sadista. Vojáky zásadně chytal pod krk za límec, to prý si nemohou stěžovat, že je bije. Zafal pěst, tuto vyvrátil články dovnitř na ohryzek, až „manik“ zmodral... Vojenská komise, která po dubnových událostech postup Zapletalův v Prostějově „prošetřovala“, rozhodla, že hejtman Zapletal postupoval přesně podle platných předpisů.

Zapletal zdědil po svém otci, který býval zemským poslancem na Moravě, půhončí grunt a vápenku. Po převratu roku 1918 se stranil veřejnosti. Počátkem června 1919 byl lidmi poznán na ulici v Lipníku nad Bečvou, kde se toho dne konal výroční trh. Někdo vykřikl: „Prostějovský vrah!“ Nastalo srocení a lidé se na Zapletala vrhli; podařilo se mu však uniknout do budovy okresního soudu. Lidé obklíčili budovu a zatím co deputace vyjednávala se soudními orgány, které nechtěly připustit, aby na půdě soudu došlo k násilnostem, rozčilení vzrůstalo. Najednou třeskla rána. Zapletal vykonal ortel sám nad sebou...

Jan Zapletal — František Zita:

NÁLEZ FOSILNÍ FAUNY V KULMSKÝCH DROBÁCH SEVEROZÁPADNĚ OD KLADEK

V článku podáváme zprávu o prvním nálezů fosilní fauny v kulmských drobách v oblasti mezi Kladkami a Lošticemi. Zkameněliny zde byly poprvé zjištěny v roce 1962 při orientační geologické exkurzi, kterou vedl dr. V. Barth a již se kromě členů katedry mineralogie a geologie UP v Olomouci zúčastnili pracovníci Vlastivědného ústavu v Olomouci prom. geol. A. Pfeifferová a R. Sládek. Po prvním nálezů jsme lokalitu navštívili ještě několikrát a rozšířili výzkum i na její blízké okolí.

Zkameněliny byly nalezeny v opuštěném drobovém lůmku při silnici Kladky — Vysoká, asi 300 m jihovýchodně od osady Trpín. Hnědavé, středně až hrubě zrnité droby vystupují v lůmku v lavicích mocných 50—120 cm. Převažující směr vrstev je 135°, úklon je kolem 15° k SV. Vrstevnatost lze bezpečně zjistit pouze tam, kde se střídají partie o různé velikosti zrna. Dobře k tomuto účelu slouží slepencová poloha, mocná asi 160 cm, začínající asi 1 m nad sutí, překrývající základnu lůmku. Souvrství je prostoupeno několika systémy puklin, z nichž nejvýraznější jsou hladké, příkře ukloněné až svislé příčné pukliny směru 30°—50° (s úklonem k JV i SZ). Výzkum blízkého okolí ukázal, že droby s vložkami břidlic jsou patrně zvrátněny do šikmých vrás s vergencí k jihozápadu.

Podrobnějšímu petrografickému výzkumu byly podrobeny jak hrubozrnné droby až slepence, z nichž pocházejí níže popsané fosílie, tak i jemnozrnnější droby. Orientační petrografická valounová analýza slepenců poskytla tyto výsledky: křemen 26 proc., břidlice zelenošedá 25,3 proc., břidlice tmavošedá 21,8 proc., světlešedý vápenec 11,9 proc., žula (příp. rula) 9,8 proc., kaolinizovaný živec 2,8 proc., svorová rula 0,8 proc., limonitizovaná břidlice 0,8 proc., křemenný porfyr(?) 0,8 proc. Klastické součástky dosahují v průměru velikosti kolem 5 mm. Dokonalejší stupeň opracování mají křemen a horniny krystalinika, zatímco břidlice jsou zpravidla přítomny ve více méně ostrohranných úlomcích. Hrubozrnné droby a slepence jsou prostoupeny četnými dutinkami, které vznikly nejspíš vyloužením vápencových úlomků. Mikroskopický výzkum hrubozrnných drob (přecházejících do drobových slepenců) ukázal, že na složení těchto polymiktních sedimentů se podílí z minerálů křemen, živec, muskovit, chlorit, akcesoricky též magnetit resp. limonit a epidot, z hornin pak úlomky chloritických břidlic, kvarcitů, rohovců, jílovitých břidlic dvojího druhu (patrně devonských a kulmských) aj. Vápenec byl zjištěn pouze v drobových slepencích. Tmel tvoří jemnozrnná drť úlomků hornin

a produktů sekundární proměny nestabilních minerálů. Poněkud odlišným typem droby jsou kompaktní šedomodré drobnozrnné droby, jejichž materiál je vytřídnější a neobsahuje útržky psefitických rozměrů. Složením jsou si oba dva typy velmi podobné.

V hrubozrnných drobách (až slepencích) nalezené zbytky fosilní fauny mají většinou velmi nepříznivý stav zachování. (Často jde pouze o limonitickou výplň dutin, která se snadno rozpadá). Bezpečněji bylo možno rozlišit pouze zbytky lilijic, korálů a ramenonožců. Hnědě až hněděfialově zbarvených izolovaných stonkových článků lilijic bylo nalezeno celkem 8. Mají kruhovitý tvar o průměru 2—4 mm (většinou kolem 3 mm). Paprscité rýhování je na některých exemplářích více, na jiných méně zřetelné až nezřetelné. Často se vyskytují vypreparované sloupkovité výplně axiálního kanálku. Zbytky soliterních rugosních korálů byly nalezeny celkem dva. V jednom případě jde o válcovité, dole zúžené polyparium o délce asi 3 mm a šířce rovněž asi 3 mm (jedinec je zčásti tlakem deformován), které přísluší s největší pravděpodobností některému druhu rodu *Syringaxon* LINDSTRÖM. Z dalšího jedince je zachována jen část polyparia, podle které se zatím nepodařilo exemplář určit ani rodově. Blížší určení nebylo možno provést ani u dvou špatně zachovaných zbytků ramenonožců. Oba exempláře dosahují velikosti kolem 5 mm, na jednom z nich jsou patrná dosti výrazná žebra.

Při výzkumu bližšího okolí popsané lokality byly zjištěny špatně zachované fosilie též v zářezu silnice u osady Ošíkov (mezi Trpínem a Kladkami). Kulmské sedimenty jsou zde vyvinuty flyšovým způsobem. Lavice drob o mocnosti 20—80 cm se střídají s polohami břidlic o mocnosti 15—20 cm. Droby přecházejí místy do slepenců, obsahujících mj. až 1 dm velké útržky resp. závalky redeponovaných kulmských břidlic. Zkameněliny pocházejí opět z hrubozrnných drob až slepenců. Jde o zbytek korálu (?) ve valounku břidlice a drobný izolovaný článek lilijice.

Zbytky fauny, pocházející z drob a drobových slepenců od Trpína a Ošíkova jsou s největší pravděpodobností alochtonního původu. Bude zajímavé (podaří-li se nalézt lépe zachované jedince) porovnat ji s faunou, kterou popsal I. CHLUPÁČ (1960) od Ludmírova a s korálovou faunou, kterou na Konicku našla již dříve M. Kettnerová (R. KETTNER 1932).

Drobový komplex s vložkami břidlic vystupující v širším okolí konicko-mladečského devonu byl většinou autorů pojímán jako ekvivalent hornobenešovských drob (F. MEISEL 1938, M. DLABAČ 1938, Z. POUBA 1947, R. KETTNER v kapitole o spodním karbonu in J. SVOBODA a kol. 1962, aj.) ve smyslu PATTEISKÉHO (1929). Nejnověji CHLUPÁČ—SVOBODA (1963) řadí celý komplex k tzv. spodním kulmským břidlicím resp. spodním kulmským drobám v pojetí K. ZAPLETALA a přičítají celému souvrství stáří tournai-sp. visée. Nevylučují však paralelizaci s hornobenešovskými drobami Nízkého Jeseníka, ale za současného stavu výzkumu tohoto souvrství ji zatím považují za nepodloženou.

Literatura.

DLABAČ M. (1938): O nových geologických výzkumech v severovýchodní části Dražanské plošiny. Příroda XXXII, Brno.

CHLUPÁČ I. (1960): Nové naleziště střednedevoňské fauny u Ludmírova na Dražanské vrchovině. Čas. pro min. a geol. VI, Praha.

CHLUPÁČ I.—SVOBODA J. (1963): Geologické poměry konicko-mladečského devonu na Dražanské vrchovině. Sbor. ÚÚG sv. XXVIII, odd. geol., Praha.

KETTNER R. (1932): O nálezu radiolaritů v nejvyšším moravském devonu. Věst. Stát. geol. úst., VIII, Praha.

MEISEL F. (1938): Geologické poměry severovýchodní části Dražanské plošiny. Čas. vlast. spol. mus. v Olomouci, roč. LI.

PATTEISKÝ K. (1929): Die Geologie und Fossilführung der mährisch-schlesischen Dachschiefer- und Grauwackenformation. Opava.

POUBA Z. (1947): Stručná zpráva o geologickém mapování na Konicku. Věst. Stát. geol. úst., roč. XXII, Praha.

SVOBODA J. a kol. (1962): Vysvětlivky k přehledné geologické mapě 1:200.000 — Česká Třebová. Geofond Praha - nakladatelství ČSAV.

Jan Kabelík:

PURKINJIA NODOSA

(Kus botanické historie.)

Na jedné ze dvou medailí ražených k počtě J. Ev. Purkyně je vedle jeho postavy keřovitá rostlina — *Purkinjia nodosa*. Takto nazval K. Bořivoj PRESL rostlinu ze sběrů Hankeových, vyobrazil ji a popsal latinsky ve svých *Symbolae botanicae*. Obrázek ten se stručným českým popisem přinesly Květy roč. II. 1867, č. 24 na str. 196. a 202. (Za tuto informaci vděčím Dr. Vl. Zapletalovi z Brna.) Presl zařadil ji do tropické čeledi *Myrsinaceae*. Rod *Purkinjia* je dnes botanikům neznámý a soudilo se, že jde o *Ardisia nodosa* JACQ. Rostlina tato je zajímavá proto, že zduřeniny nadzemních částí jsou způsobeny symbiotickými, dusík vázajícími bakteriemi *Bac. foliicola* obdobnými těm, které na jiných rostlinách, hlavně motýlokvětých (*Fabaceae*) nacházíme v nádorcích na kořenech. Dr. Ivan Klášterský na moji žádost ujal se bližšího pátrání a pravděpodobně znovu po 60 letech rozvázal svazek exsikátů, který byl původně v majetku botanického ústavu německé pražské university a který naposled r. 1903 revidoval známý německý botanik Mez, tehdy pracovník uvedeného botanického ústavu. V obálce označené jménem *Purkinjia* byla však jen rytina s popisem ze zmíněných výše Preslových *Symbolae botanicae*. Podle publikované práce MEZOVY zjistil dále Kláš-

terský, že šlo o Preslův omyl, rostlina nepatřila vůbec mezi *Myrsinaceae*, ale do příbuzné čeledi drsnolistých (*Boraginaceae*) a byla MEZEM proto ze svazku Myrsinaceí přeřazena a určena do *Cordia gerascanthus* JACQ. Jde o strom rostoucí na Karaiibských ostrovech s jedlými peckovičkami toho druhu, jako jsou „sebastený“ posvátného stromu egyptského a habešského *C. myxa* L. Kůra od *C. gerascanthus* je užívána lidově proti horečkám a dřevo zváno Prince-wood nebo Bois de Chypre. Je s podivem, že rostlina na Purkynově medajli je zobrazena jako nízký keř, spíše bylina a v popise v Květech se píše, že plody známy nejsou. Příbuzná myrmekofilní brazilská *C. nodosa* SM má nádorky obývané mravenci. V klasické knize DRAGENDORFFOVĚ o léčivých rostlinách všech zemí a věků je uvedeno celkem 22 druhů *Cordií*, jde vesměs o stromy, většinou z jižní a střední Ameriky inkl. ostrovů, ale jsou tu druhy i africké a čínské. V knize Las plantas medicinales de Mexico od M. MARTINEZE (Mexiko—Botas, 1959), je jako léčivých popsáno 7 druhů *Cordií*, v Mexiku rostoucích, *C. gerascanthus* mezi nimi není (u DRAGENDORFFA však je). — *C. boisieri* A. D. C. dává dřevo „Anacahuite“, prodávané dřívě na čaj léčící tuberkulosu. List, kora a plody většiny těchto *Cordií* byly léky prsními, některé jsou dodnes oficiální v zemích, kde rostou. *Cordia alliodora* RUIZ. et PAV. má dřevo, koru i listy s česnekovým pachem, listy slouží pak jako zelenina místo česneku. Nedojde snad tedy k novému ještě přeřazení? Jistě by bylo zajímavé s touto zapomenutou historií Purkinjje naše botaniky a celou veřejnost, zajímající se o přírodu, blíže seznámit.

František K a n i a ml.:

KDE BYL POCHOVÁN CTIBOR TOVAČOVSKÝ Z CIMBURKA?

Tovačovský hřbitov okolo nejstaršího našeho kostela sv. Jiří nebýval jediným městským pohřebištěm; ještě na sklonku 18. století se pohřbívalo také u farního chrámu sv. Václava (1781 tam byly uloženy pozůstatky stavitele zámeckého vodovodu, Antonína Hašky — ad sctum Venceslaum). Pod kostelem sv. Václava bývaly také hrobky, jež zůstaly — ovšem nepřístupné — i po výstavbě nového chrámu koncem 18. věku. Pro „obyčejné“ (i když zámožné) farníky to byla hrobka pod oltářem sv. Trojice a Jana Nepomuka, a rodinná hrobka měšťanů Andrýsků. Pod oltářem Panny Marie Bolestné leží zdejší farář Kašpar Ondřej Trtina. Vrchnostenská hrobka byla pod oltářem Jana Křtitele a Jana Ev., a tam jsou pohřbeni, pokud lze zjistit:¹

Anna Alžběta, roz. ze Salmu, provdaná za Ladislava Lobkovice na Holešově, a její jediný synáček Julius (1614).

Sidonie, manželka hraběte Vejkharta ze Salmu; datum úmrtí není známo.

Pozůstatky vítěze nad Turky u Budína, hraběte Ferdinanda Julia ze Salmu (1697), byly později převezeny ke sv. Magdaleně ve Vídni.

Olomoucký kanovník František Leopold hrabě ze Salmu (1702).

Arnošt Leopold hrabě ze Salmu (1722).

Tato skutečnost byla zjištěna při stavbě nového kostela a poznačena v matrice zemřelých r. 1794.²

Po Salmech drželi tovačovské panství Petřvaldští z Petřvaldu, kteří však pochovávali na Barborce u Buchlova. Z jejich nástupců (po r. 1763), tedy z hrabat z Kuenburga, odpočívají zde (v Tovačově): František (1793), jeho syn Arnošt (1838) se svou druhou manželkou (1845), a jako poslední „staré pán hrábě“ Jan z Kuenburgu (1878). Tehdy byly přeneseny z kostelní hrobky pozůstatky zde dřívě pohřbených šlechticů a šlechtičen v bedně dlouhé 3,8 m a zakopány mezi hroby u kostela sv. Jiří, odkud se po více než sedmdesáti letech zase vrátily pod kostel sv. Václava.³

A nyní k věci samé. Pánové z Pernštejna pochovávali v Doubravníku na Brněn-

sku.⁴ Kde ale pohřbívali Cimburkové, konkrétně — kde je pochován Ctibor Tovačovský z Cimburka? Podle PAPROCKÉHO, BRANDLA⁵ atd. zemřel zemský hejtman moravský Ctibor Tovačovský z Cimburka v červnu r. 1494 na Tovačově; nikdo však z uvedených nenapsal (ani WOLNY⁶), kde byl pohřben. A je to jistě věc, která má značný místní a snad i celomoravský význam. Soudím, že by klíčkem k vyřešení mohla být listina, kterou dále cituji v latinském originále i ve (volném) českém překladu;⁷ kostel sv. Jana Křtitele, o který jde, stával v místech dnešní hudební školy v zámeckém areálu, a budova tato dodnes chová mnoho prvků zcela určitě z původní kostelní stavby, jako klenby (ne všude!), stejné s klenutím v gotické části tovačovského zámku.

Text listiny:

Carolus Dei Gratia Episcopus Olomucensis, Dux S. R. I., Princeps Regiae Cappellae Boemiae et de Liechtenstein, Comes, notum facimus tenore praesentium universis, qua ratione Illustrissimus Dominus Comes a Salmis et Neoburgio ad Oenum, Dominus Haeredus in Tobitschow, Kojetein et Kralicz, nobis exponi fecerit certis et legitimis de causis se decrevisse Ecclesiam Scti Joannis IN ARCE Tobaczowensi sitam annisque iam pluribus desertam amoliri atque CORPORA seu OSSA ibidem sepulta in Parochialem Ecclesiam transferre petens, ut huic demolitioni CONSENSUS NOSTER Episcopalis recedat. Cuius petitioni inclinati vigore praesentium gratiose annuimus quatenus corpora seu ossa et epitaphia ibidem decenter levare et in Ecclesia Parochiali loco competenti tumulari prosint ac valeant, ita tamen, ut si quid de tumbis stannes aut alia materia usurpabili ibidem repertum fuerit, id totum Parochiali Ecclesiae nisi ossa in illis recondita maneant, applicetur.

In quorum fidem hasta manu nostra propria subscribimus et sigillo cancelariae nostrae communiri iussimus.

Data in Civitate Nostra Cremsiensi 16. 7bris 1670. L. S.

Subscr.

Překlad:

My Karel, z Boží Milosti biskup olomucký, Kníže Svaté Římské Říše, Kníže Královské Kaple České a z Liechtenštejna, na vědomí všem, kdož čísti budou, dáváme: Předstoupil před nás Nejjasnější Pán, pan kníže ze Salmu a Neuburgu nad Innem, dědičný pán na Tovačově, Kojetíně a Kralicích, s tím, že se rozhodl dáti příkaz z jistých a zákonitých důvodů, aby kostel sv. Jana na zámku tovačovském, jehož se již dávno neužívá, byl stržen, a kosti či těla tam pohřbených po vyzvednutí dal přenést do farního kostela. K tomuto aktu jsme My, biskup olomucký, požádání byli o svolení. I vyhovujeme žádosti a s náklonností přede všemi svolujeme, aby těla a kosti i náhrobky u sv. Jana pohřbených byly ve vsí počestnosti vyzvednuty a poctivě uloženy v kostele farním. S tou ovšem výjimkou, kdyby byly nalezeny cínové rakve nebo jiný podobný materiál, jehož lze užít, aby toto všechno bylo ponecháno farnímu kostelu, zřejmě bez kostí v rakvích uložených.

Toto svědecky zveřejňujeme a prohlašujeme přede všemi, a na důkaz toho připojujeme svůj vlastnoruční podpis a pečeť naší kanceláře.

Podpis.

Snad by tedy bylo možno rekonstruovat posmrtné cestování pozůstatků páně Ctiborových takto:

1494 zemřel a pochován v zám. kostele sv. Jana v Tovačově.

1670 přenos pozůstatků ke sv. Václavu v Tovačově.

1878 kosti — prach spolu s pozůstatky Salmovskými na hřbitov u sv. Jiří.

1949, ve dnech 12. a 13. září, bedna zpět ke sv. Václavu.⁸

Rád bych, aby můj příspěvek vzbudil zájem i živý ohlas; zvelebitel našeho Tovačova toho jistě zasluhuje.

Prameny:

¹ Tovačovské matriky zemřelých od r. 1688, t. č. Janovice.

² Dito.

³ Výpověď účastníka pohřbu hr. Jana Kuenburga, Jana Victorina z Tovačova — uložen v Okr. ar. Tovačov zn. STEG 13 — 537/28.

4 Vlastivěda Moravská, Okres Tišnovský — Doubravník.

5 Kniha Tovačovská, Brandlovo krit. vydání z r. 1868.

6 Gregorius WOLNY: Topographie von Mähren.

7 Listina z 16. 9. 1670, v opise v Okr. ar: Tovačov sub STEG 13 — 537/28, a v muzeu Tovačov sub KP 63/5/3/C.

8 „Libri klevetarium“, rukopis, dosud neotištěný, Karla Š t é g e r a, říd. uč. v. v. v Tovačově — t. č. v soukromém majetku jeho pozůstalých.

Vladimír S t r n a d :

TŘETÍ SJEZD ČESKOSLOVENSKÝCH PALEONTOLOGŮ

Třetí sjezd čs. paleontologů probíhal ve dnech 25.—27. dubna 1963 v Mikulově za široké účasti předních československých vědeckých pracovníků i pracovníků mladých. Vedle vědeckých přednášek o dosaženém pokroku v jednotlivých oborech paleontologie (např., za všechny ostatní, o nálezu vačnatců v našem terciéru) projednal sjezd celkové postavení paleontologie jako vědního oboru základní důležitosti pro množství věd blízce příbuzných, jehož postavení je však stále okrajové zejména proto, že výsledky paleontologických prací nejsou bezprostředně hospodářsky důležité v povrchně chápaném utilitárním smyslu. K tomu přistupuje ještě okolnost, že paleontologie zaujímá styčné plochy mezi vědami biologickými (antropologie, zoologie, biologie), geologickými (historická geologie, petrografie atd.) a geografickými (klimatologie, geomorfologie atd.). Nejprůkaznější úspěchy paleontologie jsou v přímé souvislosti s pracemi geologickými, kde zatím paleontologie jediná dokládá stratigrafii ložisek rudních i nerudních, může ozřejmit polohu zvodnělých horizontů a podstatně může přispívat k správné interpretaci jednotlivých útvarů při sestavování geologických map jako přímých vodítek k dalším pracem výzkumným. Bohužel méně průkazné jsou již výsledky, dosažené v oboru teoretických věd, které však mají trvalý a základní význam pro tvorbu vědeckého světového názoru tím, že materiálně dokládají složitý vývoj se všemi jeho teoretickými uzávěry. Zatím je v tomto oboru celkem malé sepjetí paleontologie s biologickými vědami v širším slova smyslu. Tento zjev vzniká již v průběhu studia na vysoké škole, při čemž se silně negativně uplatňuje nedostatečná znalost latiny u mladých posluchačů. Některé návrhy přítomných vysokoškolských pracovníků směřovaly k odstranění tohoto nedostatku v přímé relaci k potřebě paleontologů při plánování dalšího rozvoje našeho národního hospodářství.

Jednoznačně byly odsouzeny vulgární aplikace běžných způsobů hodnocení výrobních úkolů na paleontologické úkoly, jak se nezdravě zahrnily u některých nár. podniků (záležitost časových limitů pro určení společenstev fosilií ve vrtném materiálu, indexování), na druhé straně však sjezd prakticky nepokročil v řešení otázek stanovení a distribuce přímých paleontologických úkolů oproti dosavadní neplánovité práci jednotlivců, z nichž většina pracuje na tom tématu, které si sám zvolí. Tyto otázky jsou základní důležitosti pro snahy o zlepšení postavení čs. paleontologie vůbec, jejich organizační zajištění je však neobyčejně složité: vyjímaje ústřední ústavy a částečně i vysoké školy předpokládá se u paleontologa (v nár. podniku) znalost obrovské šíře a tento je nucen hodnotit výsledky vrteb v kterémkoliv útvaru, v němž právě práce probíhá, a to zcela bez ohledu na vlastní vědecké zaměření. Ve vyřešení této otázky (po výtce organizačního charakteru) vidím první krok k aktivnímu zařazení paleontologie do dnešního dění. Z hlediska vysokoškolské výuky může jen prospět užší sepjetí s vědami biologickými, a to zvláště v oboru potřebné šíře vědomostí, které posluchači budou potřebovat při řešení praktických úkolů. A přímé využití vědomostí mladého pracovníka dává zejména v průmyslu jinak nepoznaný pocit ceny vlastní práce a nutné ukázněnosti z hledisek, o které by třeba jinak neměl sám zájem.

Zatím je nutno konstatovat, že vedle oficiální větve paleontologie, pěstované

byť i s různým omezením na ústředních ústavech celostátního charakteru, existuje u nás větev paleontologů „resortních“, tj. podnikových, zapojených plně do práce na daných úkolech hospodářských, a konečně serie „soukromých badatelů“ (sotva je lze nazvat jinak), kteří z osobní obětavosti věnují paleontologii všechen volný čas. Zatím co u první větve jsou logickým výsledkem práce rozsáhlé monografie základního rázu, výsledky prací druhých jsou pouze v tom, že si všímají — rovněž na úkor svého volného času — některých dílčích problémů. Poslední jsou konečně více méně odkázáni na sebe a jejich výsledky musejí být nutně zdrženlivější, i když přináší trvalé hodnoty. Při tom se negativně uplatňují samozřejmě i publikační možnosti včetně neobyčejně dlouhých lhůt vydání, rušení časopisů, omezené možnosti studia v zahraničí atd. atd. A přece řádným podchyčením zájmu a někdy doslova jeho legalisováním mohli by i ve svém volném čase bez zvláštních finančních nákladů pracovníci mimo ústřední instituce vytvářet nové základní hodnoty, nehledě k automatickému vyloučení duplicity prací. Vzrušené diskuse vyvolal návrh pro sjednocení základní paleontologické sbírky mimo Národní muzeum. Osobně mám za to, že k tomuto sjednocení musí nutně dojít ať v rámci Nár. muzea nebo jinak (lze však poukázat na proměnnost struktury našich institucí v jejich dosavadním vývoji, která hovoří spíše jasně pro pověření Národního muzea tímto úkolem), nelze však zavrhnout myšlenku, aby charakterově vyhraněné celky byly jako součást těchto sbírek soustředěny přímo v centru oblasti, již se dotýkají. To je ovšem otázka přesahující rámec paleontologie a mnohokrát jsem na ni poukázal v dřívějších pracích zejména v těchto Zprávách. Je třeba mít za to, že i tato otázka bude jednou nutně řešena.

Nastíněný výběr nejnalehavějších úkolů organizačního rázu dává vytušit rozsah projednávané problematiky. Žádnou z těchto otázek sjezd nevyřešil, ale v daných okolnostech lze považovat za přímý pokrok snahu po jejich formulaci, která je prvním krokem k jejich řešení za daného stavu společenského vývoje. V tom ohledu čekají čs. paleontologii těžké, ale zároveň radostné konkrétní úkoly, které mohou přispět k podtržení jejího významu v světovém měřítku. Mám za to, že k tomu má více než všechny předpoklady a sjezd to znovu svou úrovní prokázal.

Zora Trňáčková:

VÝSTAVA „STARÉ SLOVANSKÉ OSÍDLENÍ NA HANÉ“

Jedním z naléhavých úkolů, které jsou nyní středem pozornosti našich historiků a archeologů, jsou nejstarší dějiny Slovanů na našem území. V zásadě jde o to, aby byly systematicky shrnuty výsledky archeologických výzkumů z poslední doby, které v mnoha směrech zcela změnilly představy o slovanské kultuře na našem území v období od 5. do 11. století n. l. Letošní jubileum — 1100. výročí příchodu byzantské mise Konstantina a Metoděje — se proto stane příležitostí zhodnotit nové výsledky práce na různých vědeckých konferencích i seznámit s nimi naši veřejnost např. na výstavě, která je otevřena v Brně.

Hornomoravský úval i vlastní Haná zůstaly zatím celkem stranou, pokud se týče výzkumu slovanských objektů. Vedlo k tomu mnoho důvodů. Především je třeba říci, že k mnoha problémům, které bylo nutno řešit na prvním místě, nemohly by nálezy z Hané přinést to nejhlavnější. Proto např. jen archeologové na Slovensku se mohli zaměřit na problémy styků Slovanů s Avary, jejichž centrum bylo na území dnešního Maďarska; výzkumy přemyslovských a slavníkovských hradišť v Čechách pomáhají zase poznávat kmenové zřízení i počátky přemyslovského státu. Jižní část Moravy, kdysi jádro Velkomoravské říše, přináší stále nové doklady o skutečném významu tohoto státu pro celou oblast západních Slovanů.

Kromě výzkumu železářské hutě u Želechovic na Uničovsku a zachraňovacího

výzkumu pohřebiště v Předmostí u Přerova nebyly tedy dosud na Hané a severní Moravě provedeny větší výzkumy slovanských objektů. Tento stav se nepříznivě projevil při přípravě výstavy „Staré slovanské osídlení na Hané“, otevřené ve Vlastivědném ústavu v Olomouci. Tak např. nebylo možno seznámit na výstavě návštěvníky s podrobnostmi o slovanských obydlích či se systémem opevnění hradišť, což vše z naší oblasti dosud neznáme. Doplnit tyto mezery zůstává i nadále úkolem příštích let.

Podle dnešního stavu poznatků jsou nejstaršími bezpečnými doklady pobytu Slovanů žárové hroby s keramikou tzv. pražského typu (vystaven hrob z Bílovic u Prostějova), datované do 5. a 6. století. Obdobná je i keramika ze sídliště v Blatci. Tyto předměty se nápadně liší od nálezů z kostrových hrobů z 5. a 6. století, které jsou pozůstatkem přechodného pobytu jiných, převážně germánských kmenů v období tzv. stěhování národů (konec 4. stol. až polovina 6. stol.). Další vývoj slovanské hmotné kultury se odráží především na keramice (Hrubčice), kde je nápadný přechod od prostých, v ruce lepených hrnků k nádobám zčásti vyrobeným na kruhu a zdobeným typickou vlnovkou (Předmostí — 8. století). V té době se na Moravě definitivně změnil i způsob pohřbívání ze žárového v kostrový. Jádrem výstavy byly doklady hutnictví a zpracování železa, jehož vyspělou úroveň známe zvláště z výzkumu tavicích pecí ze Želechovic u Uničova. Archeologický ústav ČSAV v Praze zapůjčil pro výstavu dokonalý model celé skupiny pecí, provedený podle terénní dokumentace a fotografií. S hutnictvím úzce souviselo kovářství; na výstavě je celá řada železných předmětů, od nástrojů běžné denní potřeby (nože, sekery) přes nástroje zemědělské (srp, kosa, radlice) až k různým speciálním výrobkům (věderko a taliře, udice, ovčácké nůžky, třmeny a ostruhy). Vrcholné období Velkomoravské říše (9. století) se odráží v nálezech stříbrných i zlatých šperků, vyrobených jemnými šperkařskými technikami východního původu (Předmostí, Vrbka). Zajímavý je i ojedinělý nález nádoby tzv. byzantského rázu (Holice), jaké známe na Moravě ze Starého Města a Mikulčic. Z území dnešní Olomouce je vystaveno několik ojedinělých ukázek slovanské keramiky z 9. a 10. století; i když se předpokládá, že Olomouc sama patřila mezi hradiště velkomoravského období, nepodařilo se dosud objevit žádné jeho pozůstatky. Obdobné centrum bylo snad i v blízkosti Přerova, jak je možno soudit podle velkého pohřebiště z Předmostí, kde byly zjištěny hroby z 8. až 11. století. — Z období po pádu Velkomoravské říše (10. a 11. století) je vystavena jednak na kruhu vyrobená keramika s typickými značkami na dně (Hrubčice, Kokory), která je opět dokladem rozvoje výroby, jednak běžné záušnice s esovitou klíčkou ze ženských hrobů (Cholina, Držovice). Historické události, kdy se Morava stává součástí přemyslovského státu, se projevují i v nálezech českých denárů v hrobech (Prostějov, denár Břetislava I., 1034—1055). V té době se Olomouc, jmenovaná v Kosmově kronice poprvé k r. 1055, stala i sídlem údělného knížete z rodu Přemyslovců a brzy si na Moravě získala prvenství mezi středověkými městy jako středisko politické i církevní moci.

Jak již bylo řečeno výše, nemohlo být slovanské osídlení na Hané na výstavě osvětleno v celé šíři. Výzkum slovanských nalezišť zůstává i nadále úkolem příštích let. Souborné zpracování nejstarších dějin českého a slovenského národa na základě nových poznatků, které nyní připravuje Čs. akademie věd, bude k tomu nejlepší pobídkou. A stále — a nejenom na Hané — budou platit krásná slova Pavla Josefa Šafaříka z úvodu k jeho Slovanům starožitnostem, která byla i v úvodu naší výstavy.

Výstava „Staré slovanské osídlení na Hané“, Vlastivědný ústav v Olomouci, 1963. Libreto Z. Trňáčková, projekt V. Pospíšilová, výtvarníci B. Bistřická a O. Lenhart, fotografie J. Juryšek. Exponáty: Archeologický ústav ČSAV Praha, Moravské muzeum Brno, Okresní vlastivědné muzeum Prostějov, Okresní vlastivědné středisko Přerov, Vlastivědný ústav Olomouc.

Zusammenfassung

Im Museum von Olomouc wurde die Ausstellung „Altslawische Besiedlung im Haná-Gebiet“ geöffnet. Obwohl in diesem Teile von Mähren bis jetzt keine grösseren Ausgrabungen von altslawischen Fundplätzen durchgeführt wurden, so konnten doch die wichtigsten Phasen der Entwicklung zwischen dem 5. bis 11. Jh. u. Z. durch die bisher bekannten Funde gezeigt werden. Den Schwerpunkt der Ausstellung bilden die Eisenschmelzöfen von Želechovice, deren Modell uns das Archäologische Institut von Prag zur Verfügung gestellt hat. Mit dem Eisenhüttenwesen hängen auch die verschiedensten Eisenwerkzeuge und Eisengeräte zusammen, die ein gutes Beispiel des damaligen Schmiedehandwerkes darstellen. — In diesem Jahr wird das 1100. Jubiläum der byzantinischen Mission ins Grossmährische Reich gefeiert; dazu wollte auch diese kleine Ausstellung sein Beitrag bringen.

Legenda k obrázkům:

1. Dantiho mapa z r. 1577 (k článku A. Frela).
2. Positiv A. G. Schacka z r. 1716 v kostele sv. Mořice v Olomouci.
3. Manuál s rejstříky pozitivu A. G. Schacka [1716] (oba snímky k článku A Schindlera).
4. Záběr z výstavy „Staré slovanské osídlení na Hané“ (k článku Z. Trňáčkové)
5. Záběr z výstavy Bohumíra Dvorského, instalované ve VÚ.
6. Dokumentace současnosti: Ze školy pokrokových zemědělských zkušeností v Hlušovicích (manželé Trousilovi s frekventantkami kursu).

[Snímky 2—6 J. Juryšek, Vlastivědný ústav Olomouc.]

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, vydává VÚ Olomouc, nám. Republiky 6.
Řídí dr. Boh. Šula, grafická úprava Ot. Lenhart. Tisknou Moravské tiskařské
závody, n. p., závod 12, Olomouc, Leninova 15.
Povoleno ONV v Olomouci — kult/456-30/63-Šn.

© Vlastivědný ústav Olomouc.

T-05*31540

